

Met de beste bedoelingen Planning en stedenbouw in historisch perspectief

Op vrijdag 25 oktober 2002 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis in samenwerking met het SISWO een studiemiddag getiteld 'Met de beste bedoelingen; Planning en Stedenbouw in historisch perspectief'. locatie: SISWO, Plantage Muidergracht 4 te Amsterdam (020-527 0600).

dagvoorzitter: Dr Michiel Wagenaar (Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam)

13:00-13:30 Dr. Ineke Pey (Kunstgeschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam) over 'Bouwen voor gezeten burgers. Architectuur en stedenbouw rond de voormalige vestingen Utrecht, Groningen en Nijmegen (ca 1875-1901)'

13:30-14:00 discussie

----- pauze -----

14:30-15:00 Dr. Anique Hommels (Merit Infonomics, Universiteit van Maastricht) over 'De (on)maakbare stad - maakbaarheidsdenken in de ruimtelijke vernieuwing van de Bijlmermeer'

15:00-15:30 discussie

15:30-16:00 Drs. Peter-Michiel Schaap (Architectuurgeschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen) over 'Noordvleugel Randstad, de Schipholregio als architectonisch bouwwerk'

16:00-16:30 discussie

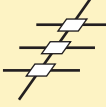
De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-436 6014).

Ineke Pey, Bouwen voor gezeten burgers in Utrecht, Groningen en Nijmegen (circa 1875-1901)

In veel Nederlandse steden werd in het laatste kwart van de negentiende eeuw voor het eerst een grote stadsuitleg gerealiseerd. In Utrecht, Groningen en Nijmegen werden de vestingwallen gesloopt. Nieuwe woonwijken werden als een schil om de oude stad gelegd. Het ging daarbij vooral om herenhuizen en villa's voor de elite en de welgestelde burgerij, in een architectuurtaal die gewoonlijk wordt aangeduid met neorenaissance. Centrale vraag van Peys onderzoek is: 'Hoe kon de neorenaissance in de laatste decennia van de negentiende eeuw zo'n succes worden?'

Het onderzoek is gedaan vanuit een kunsthistorisch perspectief, met belangstelling voor vragen van sociaal-economische aard. Het gemeentelijke beleid met betrekking tot stedenbouw en bouwvoorschriften loopt als een rode draad door het onderzoek. Pey verdiept zich in vragen als: 'Wie waren de eigenaars van de nieuwe bouwgrond en hoe werd deze verhandeld'. En: 'In hoeverre kon de gemeente stedenbouwkundige, esthetische en constructiebouwtechnische voorwaarden stellen aan nieuwbouw?' Daarnaast schenkt zij aandacht aan de bouwnijverheid, met name de rol van opdrachtgevers, architecten, aannemers en andere bouwers en ontwerpers, waaronder beunhazen. Veel aandacht werd besteed aan speculatie- en revolutiebouw, en op welke wijze de gemeentelijke overheid daaraan paal en perk wist te stellen.

Voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis werd op zeer grote schaal gebouwd voor de markt; Vinex avant la lettre. Was dit van invloed op de keuze van de bouwstijl, ging het om een modeverschijnsel en was er eigenlijk wel een alternatief? Aan de hand van een zeer groot aantal bouwaanvragen tracht Pey die vragen te beantwoorden. Aan de bewoners heeft het waarschijnlijk niet gelegen. Die waren doorgaans slechts matig geïnteresseerd in het uiterlijk van de nieuwe stad en haar architectuur.

Anique Hommels, Maakbaarheidsdenken in de ruimtelijke vernieuwing van de Bijlmermeer

De Bijlmermeer in Amsterdam is een voorbeeld bij uitstek van de manier waarop stedenbouwkundige projecten die met de verheven idealen en de beste bedoelingen zijn opgezet, kunnen stuiten op de weerbaarheid van de realiteit.

Het ontwerp dateert uit de jaren zestig en was gebaseerd op modernistische stedenbouwkundige principes, zoals hoogbouwflats in ruime groene publieke ruimtes, een radicale scheiding van verkeerssoorten en een orthogonale indeling. Indertijd waren de ontwerpers van de Bijlmer optimistisch over hun 'Stad van de Toekomst', speciaal bedoeld voor gezinnen uit de middenklasse. Er waren veel collectieve voorzieningen gepland die het gemeenschapsgevoel onder de bewoners moesten versterken. Bovendien was het ontwerp opzettelijk vrij uniform en consistent gemaakt, waardoor verschillen in leefstijl er niet in tot uitdrukking kwamen. Dit weerspiegelde het maatschappelijk gelijkheidsideaal van de ontwerpers.

Na een jarenlange worsteling met problemen als onveiligheid, vervuiling van de openbare ruimten, drugscriminaliteit en werkloosheid, werd begin jaren negentig het besluit genomen om een deel van de Bijlmerflats te slopen. Na jaren van discussie, waarbij welzijnswerkers, bewoners van de Bijlmermeer, lokale politici, architecten, stedenbouwkundigen en woningbouwverenigingen waren betrokken, werd besloten om de stedenbouwkundige structuur van de wijk flink op de schop te nemen. Een deel van de hoogbouwflats, zo'n 25 procent, zou worden gesloopt. Inmiddels is de sloop realiteit.

Hommels analyseerde de discussies rond de ruimtelijke vernieuwing van de Bijlmermeer. Hoewel de Bijlmer eigenlijk hét voorbeeld is van de onmaakbaarheid van steden, bleek uit de analyse dat het maakbaarheidsideaal juist een belangrijke rol bleef spelen in de vormgeving van de vernieuwingsplannen. De hardnekkigheid van het maakbaarheidsdenken vormt een van de verklaringen voor de moeilijkheid om het ontwerp van de Bijlmer te veranderen, oftewel voor de hardheid van de Bijlmer.

Peter-Michiel Schaap, Noordvleugel Randstad, de Schipholregio als architectonisch bouwwerk

Aan het begin van de 21-ste eeuw heeft de Schipholregio zich – in termen van programma en ruimte - ontwikkeld op een wijze die lijkt te breken met klassieke regels van ruimtelijke ordening. Daarmee lijkt het gebied zich te nestelen in een onbedoeld vacuüm van de nationale planningstraditie. De manier waarop de regio is benaderd – zowel op het niveau van ruimtelijke ordening als van historische analyse - speelt daarbij een rol; bij planning en beleid stond vooral de technisch-economische dimensie centraal.

De (architectuur)geschiedenis blijkt nauwelijks in staat tot analyse van ruimtelijke configuraties die min of meer autonoom en zelfgenerend zijn, zich loswaken uit klassieke programma's, bestuursruimtelijke grenzen overschrijden en zich bovendien onttrekken aan gangbare regels en procedures van planning en inrichting. Een vertoog op basis van concepten, ideeën en nota's wordt hier geconfronteerd met de feitelijke transformatie van de ruimte zelf.

Het onderzoek naar de Schiphol-regio dat in Groningen plaatsvindt richt zich via een analyse van veranderingen in morfologie, programma en beleid op het spanningsveld tussen concept en realiteit. Meer dan een retrospectief, lijkt de architectuurgeschiedenis daarmee de weg naar een anticiperende vorm van geschiedschrijving in te moeten slaan.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis

Jan van den Noort